

DÜZELTİ

Değerli Okuyucular,

Derğimizin bu sayısında yer alan, "Kentsel Praksis'e Doğru" başlıklı H. Gottdiener'den H.Ç Keskinok'un çevirisi, bir dizi teknik hata nedeniyle, anlam kaymalarına yol açacak pek çok dizgi yanlışlıklarıyla basılmıştır. Bu yanlışlıklar ve dikkatsizliğimizden ötürü sizlerden özür diliyoruz. Sayısız dizgi hatası nedeniyle oluşabilecek okuma güçlüklerini giderebilmenin daha iyi bir yolunu bulamamak ve bir ölçüde de olsa hatamızı bağışatabilmek düşüncesiyle, söz konusu yazıyı yeniden basmayı gerekli gördük.

PLANLAMA
Yayın Çalışanları

MEKAN KURAMI ÜZERİNE TARTIŞMA

KENTSEL PRAKSİS'E

DOĞRU*

H.GOTTDIENER**

Çeviren: H.Çağatay KESKİNOK

ÇEVİRENİN NOTLARI

"Urban" terimi dilimize kentsel veya kent olarak çevrilmiştir. Bu çeviri aynı zamanda "city" teriminin karşılığı olarak da kullanılmaktadır. Ancak türkçe karşılıktan aynı olan bu iki terimin kapsamı farklıdır. "Urban" kavramı, ekonomik politik ve ideolojik öğelerin oluşturduğu bir bütünlüğü, niteliği anlatırken, "city" kavramı "urban" olanın fiziksel görünümünü, daha yalın bir ifadeyle biçimini tanımlar Kavram karışıklığına neden olmamak için, çeviride, her iki kavramın ayırılmasına olanak sağlayacak vurgular konmuştur. "urban" terimi, kent veya kentsel olarak, "city" terimi ise, yalnızca kent olarak çevrilmiş ancak, sonucusu hem türkçe hem de İngilizce karşılığı ile verilmiştir.

Praksis (ing: Praxis): Pratik bir hedefin gerçekleştirilmesine yönelik eylemler ve düşünceler sistemi (bkz: H.F. Reading, A Dictionary of The Social Sciences, Routledge, Kegan Paul Ltd).
Gidimli (ing=discursive): Yargılamaya dayanan, önermeden önermeye geçerek sonuca varan (bkz: T. Saraç, Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, Adam yayınları).

Organizmcilik (ing: Organicism): Yaşamı organlaşmanın sonucu sayan öğreti. Bu anlayışa göre, yaşam, organları harekete geçiren her hangi bir başka güçten değil bizzat organların kendisinden oluşur. Toplum canlı bir organa benzetilir (bkz: O. Hançerlioğlu, Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi).

Nominalizm, Adıcılık (ing= Nominalizm)= Genel kavramları gerçek saymayıp, bunları birer addan ibaret bulan öğreti (bkz: O. Hançerlioğlu, Felsefe Sözlüğü, Remzi kitabevi).

* Makale, editörlüğünü, M. Smith'in yaptığı Cities in Transformation (Sage Publications, Beverly Hills, London, 1984; kitabından alınmıştır.

** Yazar, Kaliforniya Üniversitesi'nde Sosyoloji öğretim üyesidir. Yazarın, belli başlı çalışmaları: *Planned Sprawl, Public and Private Interests in Suburbia ve Social Production of Space*'dir. Yazarın ayrıca, kentsel semiotik, metropoliten seyrekleşme (deconcentration), suç, kent merkezinin yeniden yapılanması ve büyümesinin kontrol edilmesi gibi konular üzerine makaleleri

Bir zamanlar, uzaklarda bir ülkede, iki önemli düşünür Manuel Castells ve Henri Lefebvre mekân'ın Marksist çözümleme açısından önemi üzerine bir tartışma başlattılar. Castells'in "Urban Question"unun temel ilgi alanını yazarın "Mekân Kuramı Üzerine Tartışma" başlığını verdiği bölüm.8 oluşturmaktadır (1977:115-128). Geçmişte böyle bir tartışmanın varlığına karşın, İngiliz dilinde konuşan araştırmacılar, bu tartışmadan herhalde yeni haberdar olmalılar. İstisna olarak, bir kaç yazar, Castells'in bir zamanlar kentsel çözümlemeyi esaslı biçimde etkilemiş düşünceleri sordukleği entellektüel çizgi üzerine düşüncelerini açıkladı (bkz: Soja, 1980; Martins, 1982). "Urban Question"un organizasyonda kesin olan bir şey var ki; o da, bu çalışmanın, yapısalcılığın Fransa'daki en baş düşmanı Henri Lefebvre'nin şehirçilik konularında yürüttüğü ciddi çalışmalara, Althusserci bir tarzda yanıt verme isteğinin ürünü olduğudur. Bu iki adam kuramsal ve epistemolojik yönden ve bunlardan daha az olmamak üzere de, politik açıdan birbirlerinden ayrılırlar. Doğrusu, Althusserciliğin semantik alanını "bilme" son derece tutkun bir bakış açısı adına kentsel sorunlar üzerine bindirerek, bir zamanlar Lefebvre tarafından çok açık biçimde; kentsel mekânın tam merkezinde yer aldığından söz edilen oollük mücadelesine gözardı edilmiştir. Sosyo-mekânsal çatışmaya yönelik bir ilgi, şimdiki yerini, doğrudan siyasi mücadeleye bağını koparmış gidimli (discursive) bir çevreden yükselen bir takım "kuramsal" konulara bırakmış bulunmaktadır.

Burada Lefebvre-Castells yüzleşmesinin temel parametrelerini yeniden ele almaya yönelik isteğimiz, kendimizi skolastizmin Marksist bir versiyonuna kaptırmayacağımızı değil; tersine, kentsel düşüncüyü daha aktif bir siyasi çizgiye yeniden çekmeye yönelik güçlü bir isteğin ürünüdür. Marx, eyleme bağlı bu düşünce tarzını praksis olarak tanımlamıştır. Bu yüzleşmenin temelinde, "kentsel" (Urban) kavramının kuramsal olarak nasıl tanımlanacağı konusunda esaslı bir ayrılık yatmaktadır. Bu noktadan itibaren de kentsel-politika alanında farklı politik sonuçlar elde edilmektedir. Bunlar ise, her iki yazarın, praksis konusunda çalışma noktasına gelmiştir. Kısaca, Marksist çözümlemenin bir birinden temelde farklı yorumları, mekân kuramı tartışmasında

çeleştirilir. Ancak Castells'in kitabına eklediği "meşhur" sonsöz kadar eski olan bir şey var ki; o da, birinci girişimin çok açık biçimde başarısız olduğudur. Sonuçta, Castells "yararlarını" yeniden saptadığı ikinci konuya ağırlık vermektedir. Bu çabasında Castells, kentsel birimi açıklayışının, müdahaleci devletin mekânla eklenmesinin ve kolektif tüketim sürecine dayalı modern toplumun kriz temelini su yüzüne çıkardığını keşfeder. o şunu söylemektedir.

"Burada, kentsel olarak tanımlanan temel problemlerin gerçekte kolektif tüketim süreçleriyle veyahutta Marksistlerin, iş gücünün yeniden üretimini kolektif araçlarının örgütlenişini olarak adlandırdığı süreçlerle ilgili olduğunu söylüyorum. Yani, belirli tarihsel nedenlerin sonucunda; nesnel olarak toplumsallaşan tüketim araçları, temelde üretimleri, dağıtımları ve yönetimleri açısından devletin müdahalesine bağımlıdır [1977:440]."

Kolektif tüketim süreçleri, devletin, eğitim, rekreasyon, sağlık denetimi, konut ve de Castells'in işgücünün yeniden üretimini için gerekli saydıklarına benzer kamu mallarına yaptığı desteği anlatır. Castells'e göre bu konular "Urban Question" kitabında toparlanabilmektedir. Yani, "kolektif tüketim araçlarının, bütün toplumsal grupların günlük yaşamları temelinde örgütlenmesi: konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım, vb" (1978:3)".

Ancak, analitik ilgi alanının buradaki kayışı, Castells'in artık kendi başına (per se) bir mekân kuramından çok, kentsel problemlerin kuramıyla ilgilenmeye başladığını gösteriyor. Sonuçta, Castells, kentsel tanımına sokulan sorunların çoğunun kolektif tüketim problemiyle ilişkili olması gerçeğine yoğunlaşmaktadır. Bu analiz sayesinde, Castells, kentsel sorunları kuramsal yönden daha kullanışlı bir yaklaşımda "yeniden tanımlamaktadır". Bu yüzden, Castells, bizleri, üretim mekânı kuramı yerine bir anlamda başka bir yere, Martindale'in (1962) dikkat çekmiş olduğu gibi, kent sosyolojisinin ilgi alanını sosyal patolojinin gerçekleştiği yer olarak görülen kente (city) kaydıran Chicago Okulu'nun dünyasına götürmektedir. ilgi alanını, mekânın nasıl üretildiğinin açıklamasından, kentsel problemlerin nasıl üretildiği veya neyin en sonunda kapitalist toplumun kriz kuramını oluşturacağı (1978,1980) konusuna kaydıran Castells' de yukarıdakine benzer düşünce çizgisini bulmaktayız. Castells, urban kavramına analitik önem kazandırabilmek için; Althusserci patikada, çok uzun bir yol katetmiştir. Bu söylem tarzının sınırlamalarnı başka hiçbir şey şu iki gözlemden daha iyi sergileyemez: kolektif tüketim kavramı Dunleavy (1980) tarafından kentsel-politik bilimin kapsamını tanımlamak için kullanılırken, Saunders aynı kavramı, kent sosyolojisinin kapsamını özgün biçimde tanımlayan bir kavram olarak koyuyor. Yani, kentteki (city) problemlerin yapısal düzeyde derinden kolektif tüketim süreçlerini içerdiklerini göstererek, "kent" teriminin yeniden gündeme gelmesini savunan araştırmacılar doğrusu, bu aşamadan sonra kavramı farklılaştıran akademik çerçevenin ne olması gerektiği konusunda kararsız kalmaktadırlar.

Lefebvre'nin Düşüncesinde Kentsel Kavramı

Castells'in tersine Lefebvre, Weber'inkinden farklı olmayan tarihsel bir sav ile kentsel'in özüne ulaşmaktadır. Lefebvre'e göre, kapitalizm, yaşayabilmek için, Marx'tan bu yana değişmiş ve niteliğinde farklılaşmalar olmuştur (1973). Lefebvre, kapitalizmin hayatta kalabilmesini, onun üretim tarzının gerektirdiği toplumsal üretim ilişkilerini sürekli bir temelde yeniden üretebilmiş olmasına bağlamaktadır. Bu ise, bunca yıldan beri kapitalizmin mekânı kullanışı ile başarılıdır. Yani kendisi için farklı bir mekân yaratarak, yeniden üretim yoluyla egemenliğini gerçekleştirmiştir. Kendisinin de söylediği gibi;

Kapitalizm bir yüzyıldan bu yana kendi iç çelişkilerini(çöz-

meşe bile) yumuşatmayı becerebilmiş ve "büyümenin sağlanmasında başarılı olmuştur. Bunun, ne pahasına olduğunu kestirebilmekten uzağımız ancak araçlarını biliyoruz: Mekâna yerleşerek ve bir mekân üreterek [1973:21]."

Bu yüzden, Lefebvre temel kuramsal vurgusunu yeniden üretimin rolü üzerine yapmaktadır. Ancak Castells'den, farklı olarak Lefebvre, bu sürecin birbirinden farklı üç yönünü değerlendirilen tarihsel tezle sınırlanmaktadır; yani önce gerçekleştirilen biyolojik yeniden üretim, iş gücünün yeniden üretimi ve üretimin toplumsal ilişkilerinin yeniden üretimi (1974:42). Bu düzey ve süreçleri, birlikte varoluş ve bütünlük durumunda tutan şey sosyal mekânın eylemidir. Lefebvre'e göre sosyal mekânın özünü, kent merkezinde kendini gösteren günlük yaşam oluşturur. (Buradaki kent merkezi), daha çok prekapitalist tarihsel kente ilişkili toplumsal yoğunluğun bir koşuludur. Kendisinin de söylediği gibi, "üretim ilişkilerinin yeniden üretimin tam yeri; parçalara ayrılmış olmasına karşın çok daha geniş bir mekâna yayılan kapitalizm öncesi (tarihsel) kenttir. (city)(1974:66). Bu yüzden, üretim ilişkilerinin, kapitalist sistemin sürekliliğini sağlayan yeniden üretimi, yığılma (agglomeration) etkilerine bağımlıdır ve mekânsal bir biçimle gerçekleşir, o da kent merkezidir. Son dönemlerde bu merkez, işlevlerine bağlı olarak bölünmelere uğramış ve metropoliten bölge içinde yayılmıştır. Bu durum kapitalist ilişkilerin yeniden üretiminde bazı sorunlar ortaya çıkarmıştır (Birazdan tartışacağımız konu). Kısacası, kent yalnızca yapı bir çevreden oluşmayıp, gerçekte Kapitalist gelişmenin öznesidir de (Lefebvre, 1972:44).

Bu mekânda kapitalizmin bütün ilişkileri yeniden üretilmekte ve kentsel mekânın düzenlenmesi yoluyla kapitalizm ayakta kalabilmekte yani gelişebilmektedir. En yalın diyalektik ilişkiyle, kapitalist toplumsal örgütlenme, sonunda kendisini yeniden üretecek bir mekânı yaratır.

Özet olarak, Lefebvre'ye göre, "kent" in özünü, genelde kapitalist ilişkilerin, hem sonucu hem de yaratıcısı olan mekânsal bir biçim oluştururken, Castells'de bu öz, işgücünün mekânsal bir biçime bölünmesi yeniden üretimi sürecidir. Lefebvre'e göre; mali kriz, tarihsel kent biçiminin ufalanmasının ve bu kent biçiminin merkezinin parçalara ayrılıp saçılmasının yarattığı bir genel yeni den üretim krizinin özel bir durumudur. Lefebvre, belli bir kapitalist kriz kuramına sahip olmasaydı Marksist olamayacaktı. Ancak, Lefebvre anlaşılması güç bir bakış açısına sahiptir. Çünkü, onun kriz kuramı biraz da , kent merkeziyle ilişkili geleneksel toplumsal mekânın kayboluşunun sonucu olarak; sistemin kendini yeniden üretmemesiyle ortaya çıkan bir genel krize ilgilidir. Lefebvre'in devlete yaklaşımı işte tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü, toplumsal mekânın ve dertli toplu bir şehir biçiminin yıkımına koyulan, bir biçim yani bir güç çatısı olarak devletin ta kendisidir. Lefebvre'e göre, devlet ne yalnızca işçi sınıfına karşı ne de yalnızca sermayenin fraksiyonlarına karşı müdahalede bulunur, o günlük yaşamın kendisinin düşmanıdır. Çünkü; devlet, yönetsel ve ekonomik egemenliğin sovet mekânını üretir. Bu ise günlük yaşamı ve onun ilişkilerinin yeniden üretimini destekleyen komünal veya toplumsal ilişkilerin reddi anlamına gelir. Lefebvre'e göre; bu devlet anlayışı, Paris mekânında ortaya çıkan tarihsel kullanım değerlerini stratejik bir mekân uğruna yokeden Haussmann'ın çalışmasıyla sergilenebilir.

Şehrin trafikten arınmış bir toplanma yeri olan bir meydanı (örnek, Place des Vosges) bir caddeye doğru değişim gösterdiğinde (örnek=Palais Royale) kentsel yaşam farkına varılmaksızın ve ciddi biçimde, dolaşımın atomlarının (otolar) boydan boya geçtiği soyut mekâna doğru bozulma gösterir [1974:360].

Doğrusu egemenliğin soyut mekânının üretiminde devletin rolüne ilişkin bakışı nedeniyle ki, Lefebvre'de kent planlama (şehircilik) tümüyle sorgulanmaktadır. Yabancılaşmamış insanın varolduğu mekânsal zeminin tahribatı, soyut mekânın kent

planlama ile sağlanan egemenliğiyle gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle, çevreye yönelik gerçek kurtarıcı yaklaşımının henüz yeni ele alınmayı beklediği gibi cüretli bir iddiada bulunan Lefebvre, yukarıda söz edilmiş türdeki bütün eylemlerin kökten reddetmektedir. Kelimenin tam anlamıyla burada, ekonomik-politik veya yapısalçılık adına soyut mekânın analiziyle veya bu farklı bakış açılarının günümüzün kent planlamasının görece yararları üzerine yaptıkları tartışmalarıyla karşı karşıyayız. Ancak, Lefebvre'e göre;

Akıldan çıkarmamakta yarar var; kentün, kapitalizmin ve devletin, parçalara bölünmüş kent gerçeğinin yöneltildiğinde ve denetim altındaki mekânın üretimindeki stratejik aracı, "şehirçilik'ten (Urbanism) ve kent planlamadan daha kötü bir düşmanı olamaz [1973:15].

Lefebvre'in tezinin yukarıdaki alıntıda öğelerini bir araya getirdiğimizde, planlamanın buradaki kökten reddedilişinin Lefebvre'in şu düşüncesine yol açtığı gözlenir: Radikal eylem, her şeyden önce günlük yaşamın, soyut mekânın (yani geç kapitalizmin ekonomik ve devlet aktivitesinin soyut mekânı) egemenliğinden kurtarılmasına yönelmelidir. İşte bu noktada, Lefebvre'in düşüncelerinin Castells tarafından şiddetle reddedilişini değerlendirmeye geçebiliriz: Castells, Lefebvre'in tezinin iyimser bir dille proleteryanın sonunçu geldiği düşüncesinin kibar bir dille ifadesi olduğu ve gerçekte hükmetmeye ilişkin yapıların temelinde olmayıp; tersine, günlük yaşamın yabancılaşmasının temelinde yeni bir politik stratejinin inşa edilmesi, çabasına yol açtığı (1977:92) şeklinde değerlendirirken, en kötüsünden de ütopyci anarşizmin bir biçimi olarak görmektedir. Castells'in Lefebvre ile arasına çektiği çatışma sınırı, düşüncelerinin, "kente" bakışlarındaki farklılıkların politik içeriklerinin yarattığı sorunlara, özel olarak da sınıf mücadelesiyle mekân arasındaki eklemlenmeye ilişkin olanlara uygulanması noktasına varmaktadır. Bu da bir kentsel-toplumsal hareketler yaklaşımı olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu iki karşıt bakış açısını birazdan karşılaştıracğız.

Ancak, karşılaştırmaya geçmeden önce, Lefebvre'le ilgili olarak son bir değerlendirme daha yapmak gerekecek. Castells'de de gözlediği gibi, Lefebvre'in mekân kuramının ilişkin görüşleri de bir gelişme çizgisi izlemiştir. Bu arada değinmekte yarar var; bana göre, her ikisinin gelişmeleri, belki de çalışmaların özüne yönelik olarak Marksistler arasında yapılan eleştirilere bir tepkiydi. Lefebvre örneğini alalım. O'nun kentsel sorunlar üzerine yaptığı 1973 öncesindeki ilk çalışmaları, Castells'in de oldukça haklı biçimde karşı çıktığı çok yanlış bir düşünceye, yani şehirçiliğin, geç kapitalizmin günümüzdeki toplumsal oluşumunda tarihin itici gücü olduğu önermesine dayanmaktaydı: Öylesi biri itici güç ki, endüstrileşmenin de sınıf mücadelesinin de yerine geçmektedir. (Lefebvre, 1970) Lefebvre'e yapılan eleştiriler, istisnasız, yalnızca kuramının bu sözünü ettiğimiz ilk aşamasına yönelmektedirler; bu yüzden de kentleşmenin rolünün çok daha genel, "modernlik" kavramı uğruna bütünyle bir kenara atıldığı ve "kent" kavramının, mekân kavramı ile yer değiştirdiği, çok daha geliştirilmiş formülasyonunu göz ardı etmektedirler. (1973, 1974). Şöyle ki; birbirine benzer yeni webercisinden yapısalçısına kadar bütün kolektif tüketim kuramcılarından farklı olarak, Lefebvre "kent" kavramına kendi başına bir kuramsal özgüllük atfetmeye artık istekli görünmemektedir. Son dönemde, Lefebvre'in çalışmasında kent (city), üretim ilişkilerinde ve yukarıda sözünü ettiğim yeniden üretim ilişkilerinde bir tür diyalektik rol oynamaktadır. O, bu şekilde, Castells'in karşı çıktığı organizmçilik yanlışlığının üstesinden gelebilmektedir. Çok açık olan bir şey var ki, Castells'in çok yeni olan çalışmasında (Castells, 1983), Lefebvre'in gelişkin mekân kuramının ve bu kuramın kavramlarının önemli oranda kullanılmasına tanık olmaktadır. Burada (Lefebvre'in) günlük yaşam kuramı yerini "yaşam kalitesi" üzerine yapılan nominalist bir söyleme bırakmış olsa bile bu böyledir.

Castells'in Düşüncesinde Kentsel-Toplumsal Hareketlerin Yeri

Castells'e göre, kentsel-toplumsal hareketlerin incelenmesi, mekân kuramı olarak adlandırılan sorunsal ile, yani sınıf mücadelesinin sosyo-mekânsal bağlamıyla üretim tarzını, devleti, vs. yi bir araya getirir. O, şunu söylemektedir:

"Kentsel-politiğin incelenmesi, yani "kentsel" olarak tanımlanan süreçlerin, sınıf mücadelesinin alanıyla, sonuçta da politik düzeyin müdahalesiyle (devlet aygıtı)-politik mücadelenin ve bu mücadelenin konusunun nesnesi ve merkezi-özgül eklemlenmesine yönelik inceleme, "kentsel sorunun" sosyolojik çözümlemesinin özünü oluşturur [1977:244].

Lefebvre gibi Castells de kent planlama ve eleştirisine yoğunlaşmaktadır (1977:251). Ancak, ikincisine göre kentsel-toplumsal hareketler kentsel-politiğin temel ilgi alanını oluşturmaktadır. İki yaklaşım arasındaki farklılık şu şekilde konulabilir. Castells kente, (city) politik eylem olarak neyin var olduğunu inceleyip onu açıklamaya çalışırken; Lefebvre, neyin radikal politik eylem sayılabileceği sorusuna yanıt bulma istegindedir. Bu da, Castells'in, neden akademik Marksistler kuşağının tamamının beğenisini kazandığını göstermektedir. Castells'e göre kentsel-toplumsal hareketler, sınıf mücadelesinin iş yerinden çıkarak topluluk yaşamının mekânına girdiğini göstermektedir (ayrıca bkz: Harvey, 1976; Cox, 1981).

Bu kuramsal düzeyde, hükmedilen sınıflar yararına daha fazla dolaylı ücrete (indirect wage) yönelik bir örgütlü talep olarak tanımlanmaktadır (1977:450). Böylece, sınıf mücadelesi, artık refahın bölüşümüne yönelik tarihsel ilgi alanından, tüketim gereksinmelerini özellikle de işçilerin kendilerini yeniden üretilemelerinin araçlarını kapsayan bir alana doğru kayma göstermektedir. Castells'e göre,

Bu sürecin, ekonomik alanda merkezi biçimde düzenlenmesinin (şirketler eliyle) sözkonusu olmayışı nedeniyle ki, devlet, bir bütün olarak tüketim sürecinin gerçek düzenleyicisi durumuna gelmektedir. Bu ise "kentsel politik" olarak adlandırdığımız şeyin özünü oluşturur. [1977:451].

Kısacası, Castells'e göre, tabandaki politik çatışma topluluğa aktarılan ve emeğin yeniden üretimine ilişkin gereksinmelere yönelik talepleri içeren bir sınıf çatışması biçimidir. Kapitalistlerin, bu çatışmayı birbirinden bağımsız olarak da birlikte hareket ederek de düzenleyemeyişleri nedeniyle ki, devletin müdahalesi zorunlu hale gelir. Çok yaygın bir tartışmada Castells (1978), yerel devlet müdahalesinin, söz edilmiş çatışmayı çözmek bir yana onu şiddetlendirdiğine; hem de bunu tek bir şekilde yaptığına işaret etmektedir. Kolektif tüketim, kentsel çevrede (milieu) karşımıza çıkan politik çatışmayı, bir çok grubu ve birbirinden son derece farklı politik konular kapsayacak biçimde genişleten ve genişleten ve kimi zaman da sınıf çizgileriyle kesişen toplumsal ayrılıklar ortaya çıkarır. İşte, bu "yeni" ayrılıkları, kolektif tüketim mal ve hizmetlerini eşitsiz sunuşu nedeniyle, yeni eşitsizlik kaynaklarını doğuran yoğun devlet müdahalesiyle yaratıldığı düşüncesi Castells'in kuramının tam da özünü oluşturur. Onun da belirttiği üzere; bu eşitsizlikler,

"...sınıf ilişkilerindeki konumla ilişkili olmayıp, tersine, tüketim sürecindeki konuma denk düşer; tıpkı bu sürecin özgül elemanlarındaki ve de bu sürecin yer aldığı kentsel sistemin birimlerindeki konuma denk düştüğü gibi... Ancak, toplumsal gruplar arasındaki bu eşitsizlikler sınıf sisteminden tümüyle bağımsız değildir. Çünkü, sınıf sisteminin mantığı tüketimin örgütlenmesini belirlemektedir. Ancak, eşitsizliğin özgül yapısında tanımlanan konular sınıf ilişkilerinin yapısıyla bira bir bağdaşma içinde değildir. İşte, bu anlamda, toplumsal eşitsizliğin yeni sonuçlarının özgül üretimiyle karşı karşıyayız [1975:191].

Castells'in kuramına göre, eşitsizliğin sözü edilen bu yeni kaynaklarının ortaya çıkardığı kentsel-toplumsal hareketler, o zamana kadar, kapitalist çıkarların karşısındaki çatışmaya hiç katılmamış nüfusu da ekleyerek, işçi sınıfı mücadelesini güçlendirme potansiyeline sahiptir. Burada, böylesi bir bütünleşmenin nasıl ve hangi mekanizmalarla sağlanacağı, ve de devlet müdahalesinin, nihai durumda nasıl oluyor da böylesi bir kaotik role sahip olabildiği konuları kapitalist krizin yükselişinin kaçınılmaz sonuçları olacağı düşüncesinin ileri sürülmesi dışında pek açıklanmamaktadır. Yani, Castells'in vurgusu neyin varolduğunun açıklanması üzerinedir, özellikle de kentsel - toplumsal hareketlerin kapitalizmin, azalan kâr oranları sorununun devletin kolektif tüketim alanındaki müdahalesiyle çözülememesi sonucu ortaya çıkan genel krizle ilişkilendirilmesi üzerine.

Castells'in tersine, Lefebvre'in kentsel-politığın öğelerini ayrı bir yere koymak ve analiz etmek gibi bir niyeti bulunmamaktadır. O, daha çok, kapitalist tarzı ayakta tutan mülkiyet ilişkilerinin ve devletin karşısındaki politik mücadelelerin (egemenlik biçimlerini hedef alan mücadelelerin izleri bulunsun veya bulunmasın) başlatılması konusuyla ilgilenebilmektedir. Lefebvre'e göre (Ayrıca bkz: Mingione, 1980; Theret, 1982) tüketim konusuna kuramsal yönden yapılan vurgu, kapitalist üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin incelenmesinde yanlış bir dikotomiye yol açmakta ve kapitalist toplumu değiştirmeyi arzu eden bir düşüncenin temel ilgi noktasını kaçırmaktadır. O'nun da belirttiği üzere,

Nitekim, 1972'de, Engels'e göre, ne kulübeler (günümüzde) "banliyö bungaloları" diyoruz ne de işçi barakaları (günümüzde bunların yerini) çok katlı konut projeleri alıyor, temel problemin, çözümünü getirir. Buradaki temel problem konut problemi değildir. Bu ise, devrimci yönde dönüşüm problemini gizlemektedir [1970:111]

Yani, Lefebvre'e göre kapitalist sistemde iktidarın dönüştürülmesi probleminin odağını, mevcut mülkiyet ilişkileri oluşturmaktadır; yoksa devletin tüketim alanına müdahalesi değil. Bu bakış açısından hareketle, "kolektif tüketim" incelenmesi akademiktir.

Lefebvre'in Düşüncesinde Kentsel-Toplumsal Hareketlerin yeri

Lefebvre, praksis mekânsal bir bileşenin olması gerektiği; ve diğer el koyma biçimleri, sınıf mücadelesinin çıkarına gerçekleştirirken mekâna el koyulmasının ve bu mekânın deneyim altına alınmasının gerekliliği ile ilgilenebilmektedir. Bu ise bir parça cesaret ister; yani mekânda var olduğumuza göre toplumun radikal dönüşümünün herhangi bir anda gerçekleşebileceğinin dönüşümü; devrime doğru yolculuk etmeye gerek yok! Baskının ve sömürünün güçleri, mekânın biçimleri olarak kendilerini açığa vurmaktadır. Politik-ekonomik baskınlığın bu "soyut mekânı" her yerde karşımıza çıkar. Bu nedenle Lefebvre, Castells'in ileri sürdüğü gibi (yukarıya bkz.) yalnızca günlük yaşamın dönüştürülmesi konusuyla ilgilenebilmektedir. O, Marksist düşüncenin, mülkiyet ilişkilerinin kapitalist sistemin ayakta durabilmesindeki önemli rolünün kavranmasına ve kendi mekânını üretecek ve aynı zamanda da sınıf mücadelesinin çıkarları yönünde müdahalede bulunacak bir radikal hareketin gerekli olduğu düşüncesine yönlendirilmesiyle ilgilenebilmektedir. Günlük yaşamın dönüşümü, mekânın radikal dönüşümü ile birlikte yürütülmelidir. Çünkü, biri diğerine sıkı sıkıya bağlıdır. Peki, bu anlayışın, eylemlerini mekândan soyutlar görünen diğer Marksistlerin tercihlerinden ne farkı vardır. Bunlar geçmişin getirdiği alanlarından, kendi kafa "emekleriyle" seçtikleri yeni araştırma alanlarına doğru yol almaları nedeniyle ki, bir yandan da toplumun şu şaşkınlığı meta fetişizmini ve katmanlaşmış toplumsal hiyerarşiyi yeniden üretmektedirler. Lefebvre'e göre,

Kentsel sorunsalın en çetin problemlerinden biri de, ilgili tarafların aşırı ölçüdeki pasifliğidir. Peki kullanıcıların bu sessiz-

İlgi niye? [1970:239].

Yoksa armağanlarla uyutuluyor muyuz? GÜNÜMÜZÜN sistemi bizleri, konut sahipleriyle kiracılar, toplu taşıma kullanıcıları ile otomobil sahipleri, kazançlı işlerde çalışanlar ile ekonomik anlamda saf dışı kalanlar olarak ya da kısaca mülkiyet ilişkilerinden çıkar sağlayanlarla (ister kamu araçlarıyla isterse de özel araçlar sayesinde çıkar sağlıyor olsunlar) bunların kurbanları olarak ayırmaktadır. Peki, Marksist akademisyenlerin bu eşitsizliklerin sadece gözleyicileri olmak gibi bir role razı olmalarını sorguladık mı?

Bunlar radikalizme, bir yandan meslek haline gelen teorik bir aktivite olarak, diğer yandan da günlük yaşamından ve yaşam çevrelerinden tümüyle kopuk egzotik türden bir Lakancılıkta ilgilenen bir praksis olarak ayrılarak sahip çıkmaktadırlar. Baskının biçimleri tepeden tırnağına kadar günlük yaşamımızın her yerine sinmiştir. Yoksa yalnızca teorik konulardan esinlenen bir yokluluğun sonunda değildir. Guy Debord'ın işaret ettiği gibi;

Bugün günlük yaşamı eleştirememek en ciddi krizi -özellikle de en modern ülkelerde- giderek yaygınlaşan politik uyuşukluk ve yeni cehaletle ortaya çıkan, GÜNÜMÜZÜN artık tümüyle çürümüş kültürel ve politik biçimlerin ömrünün uzatılmasını onaylamak anlamına geliyor. Diğer yandan, uzatılmasından önce günlük yaşamın içinde yapılan bir radikal eylem, geleneksel kültürün ve politikanın yerinden edilmesini yani yaşama ileri düzeyde bir müdahaleye yol açabilir [1961].

Bu ileri düzeyde müdahale gerçekleştirilmeyi beklemektedir. Lefebvre'e göre günlük yaşamın eleştirisi, mekânın dönüştürülmesi probleminde yönelmektedir. Çünkü; bizleri, günlük yaşamda çevremizde yer alan şeylerin ürettiği maddileşerek varlığını sürdüren ilişkileri kavramaktan alıkoymayan bir engel bulunmaktadır. Marksist tasan, bir tür zihinsel eteklemecilik tarzına (mode of procrastination), yani radikal eylemin hayata geçirilmesinden kopuk, bitmemecesine kendi kendine yeterli ve Marx'ın da, çok zaman önce dikkat çektiği bir şeye, bir kuramsal tasarıya dönüşmüştür. Lefebvre'e göre;

Tasanın yazarları a) Ütopyasız, neyin mümkün olduğunu keşfedilmesinden yoksun bir düşüncenin varolamayacağını b) Belli bir pratiğe değinmeyen bir düşüncenin olamayacağını kavramışa benzemiyorlar [1970:239].

Bu yüzden, Lefebvre, Marksist düşünceye iki düşünce tarzını yerleştirmektedir; ütopyasız ve stratejik. Birincisi, neyin varolduğuna ve bunun Marksist bir dille açıklanmasına değil, neyin olanaklı olduğuna ve hümanist bir toplumda neyin gerektiğine yapılan bir vurguyu anlatır. Sonucusu, ya da strateji ise, Marksist düşüncenin artık bir bilim olarak yer almadığı ontolojik bir durumda politikaya uygulanmasını gözler. Böylesi bir dönemde, yalnızca stratejik müdahalelerin anlamı kalır (Bkz. Hirst 1979). Giddens'e göre (1973:14). Marksizmin tarihsel ikilemini dalma iki eğilim oluşturmuştur; bir yanda bilimsel geçerliliğini ileri sürmesi eğilimi, diğer yandan da kendini "ahlaki bir eylem kilavuzu" olarak sunması eğilimi. Ancak, Giddens Marksistlerin karşı karşıya kaldığı iki tercihi bu biçimde ortaya koyarken hatalıdır. O "tasarı" kavramını Lefebvre'in ve Sartre'in kullandığı anlamda; yani "politik hesap" yoluyla felsefenin göreceliğini (relativizm) yıkan (Hirst 1979:3), iyi tanımlanmış bir hedefe doğru amaçlanan ve sağlam araçlarla ilerleyen bir stratejik müdahale anlamında kullanılabilmekten uzaktır.

Mekân kuramı üzerine yapılan tartışmanın çerçevesi içinde Castells, yukarıdaki düşünce çizgisine karşı çıkmaktadır. Çünkü Lefebvre, ilk çalışmalarında, kendi günlük yaşam kavramını sınıf mücadelesinden koparmış izlenimi uyandırmıştır. Bu yüzden Castells, Lefebvre'in kente hümanist bakışındaki ütopyasız tavrını, gerçekten de, yabancılaşmış günlük yaşamın baskından kurtulabilmesinin aracı olarak görmek isterdi. Ancak, Castells, Lefebvre'in kavramının, toplumsal içerik kazandırdığı da ileri sürülen fiziksel bir biçimden, yani radikal politik hareketin döş yatağı olacak bir biçimden başka bir şey olmadığını ileri sürerek karşı

çıkılmaktadır. Bu durum Lefebvre'yi Castells'in gözünde, kentsel etkileşimin giderek artan toplumsal yoğunluğunu, onun kendi türüne özel olarak ortaya çıkan niteliklerine bağlayan Wirth ve Fischer gibi çevreci belirlemicilerin (environmental determinists) yanına yerleştirmektedir. Castells şunu gözlemlemektedir:

Burada Wirth'in toplumsal ilişkilerin nasıl üretildiği ile ilgili tezine çok yakın bir tezle karşı karşıyayız. Yeni, iletişim ve faaliyetlerin artmasıyla birlikte, özgür gelişmeyi, beklenmedik bir mutluluğu, sosyalliği ve arzuyu güçlendiren şey, yoğunluğun, yoğunlaşmanın sıcaklığının kendisi oluyor. Sosyalliğin bu mekânizması (organizmciliğe sıkı sıkıya bağlı), sahip çıkılabilmemesi oldukça zor bir hipotezle haklı çıkarılmaya çalışılır: "Toplumsal ilişkilerin, uzaklığını, ortadan kalktığı koşullarda ortaya çıktığı" hipotezi. Ve bu da, son tahlilde kentsel'in özünün ne olduğunu ilgilidir. Şehrin kendisi bir şey yaratmamasına karşın, yaratımları topluyor olması nedeniyle, onların açılıp bütümlenmesine gelişmesine olanak sağlar [1977:90].

Castells'in belirttiği üzere, Wirth'ci akımdaki diğer yoğunluk kuramcılarından farklı olarak, Lefebvre, bu formülasyondaki acemi organizmciliğin farkındaydı. Bu nedenle, Lefebvre, "kentsel alanın" aktif devrimci yönünü "kent (city) üzerindeki hak" veya devrimci bir praksis parçası olan ve baskı altında olmayan bir eylemle mekânın ele geçirilmesi olarak tanımlamıştır. Marksist düşünce ile biçimlenen bu tür eylemler, devletin, mekâna kent planlama biçimindeki müdahalesine tam bir tezat oluşturur. Ancak, bu adım, Castells'in gözlediği gibi, Lefebvre'nin "kentsel" etkileşimin rolüne ilişkin özgün anlayışını, mekânsal belirleme yanlışlığından kurtarmaya yetmez (1977).

Pür çevreci belirlemiciliğin ve de "kentsel" kavramının, hızlı biçimde yoğunluk yitirimine (deconcentration) uğrayan bir toplumsal formasyon sözkonusu olduğunda getirdiği sınırlamaları aşma isteği nedeniyle ki, Lefebvre, kuramını mekânı içerecek biçimde genelleştirme gereğini hissetmiştir (1973,1974).

Daha önce de değinildiği gibi Castells'in Lefebvre'yi eleştirisi, onun, mekân konusundaki olgun görüşlerinin henüz yayınlanmadığı bir zamanda ortaya atılmıştır. Lefebvre kendi "kentsel" kavramını bir kenara atarken aynı zamanda, tarihte herhangi bir soyut mekânsal biçimin itici bir güç haline gelebileceği şeklindeki düşüncesini de terk etmiştir. Doğrusu, Lefebvre sınıf mücadelesiyle doğrudan ilişkili bir radikal eylemin gerçekten özgürleşme olabilmemesi için mekânsal bir bileşene sahip olması gerektiğini savunmuştu. Lefebvre, daha sonraki çalışmalarında, dönüştürülen itici gücünü, toplumsal mekânın kullanım değerlerini, soyut mekânın değişim değerlerinin egemenliğinden kurtaracak bir mal etme (appropriation) eyleminde görmektedir. İşte, çok daha karmaşık ve çok boyutlu sınıf praksisi kavramının, somut ve maddî karşılığı durumundaki mekânsal bir praksis sayesinde hükmetme ilişkilerinin soyut mekânı ortadan kaldırılabildiği. Lefebvre şunu söylemektedir.

Toplumu değiştirmek "yaşamı değiştirmek", eğer sahip çıkılan mekânın üretimi, gerçekleşmiyorsa bir anlam ifade etmez. 1920 ve 1930 arasında Sovyetler'deki Konstrüktivist akımından ve başarısızlıklarından şunu öğreniyoruz: yeni toplumsal ilişkiler için mekâna gerek vardır ve bu tersi için de geçerlidir. "Yaşamı değiştirmek" Negatif bir ütopya olarak sairlerin ve filozofların konusu. Şimdi bu düşünce politik anlamda ele alınıyor; "daha iyi yaşıyoruz", "yaşam kalitesi" vb. Soyut mekân, çok somut sınırlamalarıyla birlikte olağan varlığını sürdürdüğü ve ortada teknik ilerlemelerden başkaca bir şey bulunmadığı ve de iş, ikamet, dinlenme mekânlarının birbirlerinden kopuk konumlarını korudukları ve ancak politik denetim yoluyla bir araya getirilebildikleri sürece, "yaşamı değiştirmek" tasarısı kimi zaman bir kenara atılabilir kimi zaman yeniden sarılan bir slogandan öteye geçmeyecektir [1973:731].

Lefebvre'nin mekân kuramında, üretim araçlarının toplumsal iliştilenmesinin, toplumsal nüfus ilişkilerinden (social relations of domination) kurtulmayı amaçlayan humanist tasarımın gerçekleşmesi için yeterli olmadığı anlayışı vardır. Lefebvre, burada, Rusya'daki devlet denetiminin sağlıksız sonuçlarını düşünmektedir. Sınıf devriminin yanısıra, günlük yaşamdaki devrimin yörütülebilmesine olanak sağlayan bir mekânın üretimi zorunludur. Mekânsal pratiğin dışında tutulduğunda, bu radikal eylem, yalnızca semboller veya Marksist düşünceye, günlük yaşamın ilişkilerinde humanist toplumsal ilişkileri gerçekleştirmek gibi bir çıkarımla sınırlanarak "gölünc bir kurtuluş edebiyatını" üretebilir.

Modernliğin mekânında bütün gruplar referans noktalarını kaybederler. Bunlar ya yok olup giderler ya da parçalanırlar. Bu ise, Tanrı'nın takdirinin yerine geçen "Modern Ordeal" (İşkence) dir. Gruplar, sınıflar ve sınıf fraksiyonlarının "öznel" (subjects) olarak algılanması ve ortaya çıkışları yalnızca kendi mekânlarını oluşturmalarıyla (Öretmeleriyle) olur. Kendine ait bir morfoloji üreterek, mekâna damgasını vurma olanağı bulamayan düşünceler, betimlemeler ve değerler bir takım semboller olarak kuruyup giderler, soyut düşüncelere ve fantazilere döndürülür. Dayananıklı morfolojiler (dini yapılar, politik anıtlar) geçmişin ideolojilerini taşımalarına karşın, yeni düşünceler (örneğin sosyalizm) belli bir güçten yoksun olmasalar da kendi mekânlarını üretememektedirler. Bu düşünceler, yaşayabilmek için kendilerini tali bir tarihsellik ve "gölünc bir kültürle" beslenir. Bu bakımdan, "semboller dünyası" bir geri çekiliş sonucudur. Sahip çıkılan mekâna ne yönlendirilmemişse; o, boş ve anlamsız sembollere ve ifadelere döndürür. [1974:479].

Değerlendirme

Lefebvre'nin mekân kuramı, bir tasarım, bir kurtuluş stratejisi önermektedir. Ancak bu, sınıf mücadelesinin terk edilmesi anlamına gelmiyor; tersine, mücadelesinin, radikal eylemlerle birlikte yürüyen bir mekân üretiminin önemi vurgulanarak tamamlanmasıdır. Bütün bunlara karşın, yine de Castells'in Lefebvre'yi eleştirisinde belli bir haklılık payı vardır. Çünkü, Lefebvre çalışmalarında, yokluğunda alternatif günlük yaşam olasılıklarından söz edilmeyecek sınıf mücadelesinin önemini azaltmaktadır. Doğrusu, Lefebvre'nin ütopyacılığı da, tanım gereği neyin mevcut olmadığını gösteriyor. Eğer bu sözcüklerle olasılıklar, Lefebvre'nin arzu ettiği gibi, eylemin köşetaşları olacak sa, o zaman sınıf praksisi ile mekânsal praksis arasındaki yakınlığı sağlayacak çok net bir stratejiye gerek vardır. Castells'in, Lefebvre'nin politik konumuna yönelik eleştirileri, aniden can alıcı bir noktaya, bir devrim kuramcısı olarak, Lefebvre'yi karşı karşıya kaldığı sınırlamalara kaymaktadır. Çünkü, o, ilk çalışmalarında, kentsel-toplumsal yoğunluğun, yani mekânsal bir biçimin, sınıf mücadelesinin yerine özgürleşme olanak sağlayan özellikleri olduğunu vurgulamıştır.

Ancak, Lefebvre'nin son çalışmalarında bile sınıf praksisi ile birleşen bir mekânsal praksisin tam olarak nasıl bir şey olacağına ortaya konmasına pek özen gösterilmemektedir; hem de böylesi bir kavramın çok açık önemine karşın. Dahası, günümüzde kullandığımız kent planlama ya da humanist mekânsal tasarım kuramının alternatif bir türü olmanın ötesinde farklılıklar gösteren bir mekânsal praksisin doğrusu nasıl ekleneceği konusunda Lefebvre'de çok az ve göstermelik bir düşünce bulunmaktadır. Bu, yüzden, Castells'in eleştirisi bir yana, Lefebvre'nin en son çalışmaları bile, bizleri, sosyo-mekânsal praksis konusunda tatmin etmekten uzaktır.

Bu, bizi nereye yerleştirmekte? Marksist yapısalcılık bir bilim statüsüne sahip olma iddiasını korumuş olduğu süre içinde, bilime dayalı bir kuram ile yapısal değişimi amaçlayan bir politik harekete, yani partinin, birbirlerini karşılıklı etkilemesiyle radikal bir

programını formüle etmek olanaklıydı (Pickvance, 1977 b). Althusserciliğin düşüşü, bir özgülleşme tarzı olarak Marksizmin yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. İsteseek de istemesek de, tarihciliğin ve humanizmin güçlü politik düşünceler ve Marksist tasarruğunun temel olarak sunulduğu Gramscigil bir dünyaya yeni den sürüklenmiş durumdayız. Yapısalcılığın sonu, bizleri bilimden yani kesinlikten yoksun bırakmaktadır. Tek varlığımız olarak da geriye, yalnızca hümanist toplumu yaratma tasarruğumuz kalıyor.

Ancak, sosyo-mekânsal praksişi, sınıf mücadelesinin, devrimci potansiyelle sahip bir tamamlayıcısı olarak gördüğümüzde; toplumsal eylemin Ortodoks Marksistler tarafından önemsiz bulunmuş, hatta yok sayılmış olanları bizlere yeni ufuklar açacaktır. Önceleri stratejik bir müdahale tarzı olarak son derece ihtisasslaşmış ve fazla dağılmış bulunan Çevrecilik (Environmentalism) şimdi önem kazanmaktadır. Bu tür bir hareketten, kolektif tüketim kuramının içerdığı sorunların kendini sergilediği sonucu çıkarılmamalıdır.

Ayrıca, bu hareketi Lefebvre'nin kuramsal günlük yaşam kavramını, "yaşam kalitesi"ne kağıt üzerinde bir değişim yapacağız diye gidimli (discursive) bir tarzda kullanarak kavramamız da olanaklı görünmemektedir. Sosyo-mekânsal praksişi bakış açısına göre; çevreci hareket, mekânda dönüşümü esas alan müdahalelerin doğasını açıklamaya yönelik çok büyük bir kavramsal aygıt ve çok geniş bir sözlüğü keşfetmiştir. Benzer biçimde, savunma planlarıyla (advocacy planners), gerilla mimarları (guerrilla architects) okulunun eylemleri de bizlere yeni bir pencere açmaktadır. Oceanhill Brownsville (Berube ve Gilte, 1969), kira grevleri (Weissman, 1969; Lipsky, 1970), yenileme ve yeniden imar girişimlerine karşı yapılan direniş hareketleri (Davies, 1966; Rossi ve Dentler, 1961; Faagin 1983) ve konut çevresi eylemciliği (Boyte, 1979) gibi mülkiyet değişim değerlerine karşı toplumsal mekânın önceliğini, üstünlüğünü yeniden ortaya atan bu kendiliğinden ve bağımsız kolektif eylemler büyük önem kazanmaktadır. Mekâna el koymaya ya da kapitalist ekonomik gelişmenin maliyeti konusunu yeniden gözden geçirmeye yönelik kolektif girişimlere her yerde rastlamaktayız. Bunlar, ya başarısız olmakta ya da sınırlı başarı elde etmektedirler. Bunun nedeni ise, sınıf mücadelesini gözardı etmeleri ya da bu mücadeleden kopmaları olmayıp, yalnızca ve yalnızca içerikleri yönünden birbirlerinden farklı olmalarıdır. Tam tersiyle yaklaşarak, daha önce Lefebvre'nin varsaydığı (1970: 239) gibi, bir an için mekânı kullananların yoğun müdahaleleri sonucunda toplumun denetimini ele geçirebileceğini kabul edelim. Ancak sınırlı sayıdaki geto isyanları dışında bunun örneklerine rastlamış değiliz. Buna karşın, yine de, geto ayaklanmalarının bitmek tükenmek bilmeyen gücündeki özgülükçü mekânsal mantığın türünü anlayabilmemizi sağlayacak çözümleme için gerekli zihinsel kategorileri geliştirmek zorundayız. Bu ayaklanmalar ırksal mahrumiyetin "belirtileri" olmanın ötesinde, sosyo-mekânsal praksişi olarak adlandırılabilir özel bir tür eyleme bağlı eylem tarzları olup, günlük yaşamın, topluluk mekânının kullanım değerlerine olan bütünsel bağımlılığından kaynaklanırlar. Komünal mekânın, günlük yaşam açısından önemi, bir çok Marksistin yaptığı gibi ekonomi politüğün kategorilerinden birine indirgenemez. Bu anlamda, ne "kolektif tüketim" kavramının ne de değişim değeri kavramının yeterliliğinden söz edilebilir. Kültür, "toplumsal mekân" kavramının başat düzeyini oluşturduğundan; yerel yaşam çevrelerinin analizi, değişim ve kullanım değerlerinin karşı karşıya gelişmesi konusuna eğrilik vermelidir; yani, anlamların sembolik dünyaları ile sermaye birikimi ve mekân arasındaki karmaşık eklemlenme konusuna.

Mekâna kolektif biçimde el koyulmasının radikal yönde bir gelişme potansiyeli taşıdığı biçimindeki yanlış saptamanın kaynağı, mekânın çoğalabilir doğasında aranmalıdır. Buyledir, çünkü bunlar günlük yaşamın toplumsal gereksinimleri üzerine temellenirler. Fainstein ve Fainstein'in yoksul halk örgütleriyle il-

gili olarak gözledikleri gibi,

Geto sakinlerini birleşmeye çağıran topluluk gruplarının sürekliliği, bunların politikalarında grup bilincini öne çıkarmış ve resmi makamların ve yerel kurumların, gelir geçer topluluk örgelleri tarafından izlediklerinin farkına varmalarına yol açmıştır. Ancak, öüne benzer hedefler koyan grupların sayısındaki artışa karşın bu durum yoksul halk grupları arasında yerel veya ölkesel düzeyde bir birleşmeye yol açmamıştır. [Fainstein ve Fainstein, 1974].

Topluluk-temelli politik hareketin, kendini toplumsal bir güce dönüştürmemesinin ardındaki temel nedenlerden biri de; bu grupların mekânsal niteliği olabilir. Mekânsal olarak birbirinden kopuk yerelerde yaşayan bireyler ortak çıkarları paylaşıyor olsalar bile, fiziksel yakınlıklarının olmaması sosyo-mekânsal egemenlik koşulları altında, bu insanların, kendilerini yabancılar gibi görmelerine yol açar. Doğaldır ki, bu tür tavırlar, bireyci tüketimcilik tarzlarını özendirir mevcut mülkiyet ilişkilerinin yaratığı fetişizmle pekişmektedir; özellikle de yerel topluluğun ilgisi çok sınırlı olduğunda. İş kategorileri arasında hatta içerinde olduğu gibi yaşam çevreleri arasında ortak bir kitenin oluşturulması halâ çok güç bir iştir. Bu da, bölgelerin kendilerine has içsel zorunluluklarından kaynaklandığı leri sürülen bir bölünmeden çok, tek başına kalma isteğindeki ideolojik yaklaşımla engellenmektedir (Suttles, 1973).

Sosyo-mekânsal politik eylemin sınırlı etkisinin ikinci bir nedeni de, yine günlük yaşamda aranmalıdır. O da, günlük yaşamda karşımıza çıkan ve yerel toplum örgütlerinin değişik ölçülerde eğilmek durumunda kaldıkları sorunların çokluğuudur. Nitelik, ömek verilirse, Kotler, topluluk örgütlerinin gündemine girmiş 41'in üzerinde sorun sıralanmaktadır (1979:40). Öncelikler, bir yerden diğerine farklılıklar gösterdiğinden, birbirinden fiziksel olarak ayrılmış yerleşmelerdeki grupların, bu sorunların nasıl aktarılacağı, hatta bunların önem sıralarının nasıl saptanacağı konusunda ortak bir düşünceye ulaşmaları her zaman mümkün olamamaktadır. Politik biraraya gelişin öndeki ciddi engellere karşın son yıllarda ulusal hareketlerin sayısında artış gözlenmektedir; özellikle de yaşam çevresi eylemcilerinin (Boyte, 1979) ve kırcı hareketlerinin (Drier, yakında çıkıyor). Burada, bir nokta koyacak olursak; sosyo-mekânsal praksişi, yine de geleneksel toplumsal hareketlerle eklemlenmiş politik stratejilere dönüşmek zorundadır.

Bu buluşun öndüze koyduğu en önemli saptama; yalnızca "işçi sınıfı" olarak adlandırılan bir soyutlamaya özgü eylemlere değer biçme eğilimindeki çoğu radikalın, sosyo-mekânsal eylemleri, Marksist tasarıya temel olmak bir yana tall kaldığı şeklinde değerlendirilmesidir. Bu şanssızlık, çünkü, bütün sınıf fraksiyonlarının sosyo-mekânsal karşı karşıya gelişleri, yerel politikaların kapsadığı ögelerin büyük bir bölümünü içerir; özellikle de bunların, gelişmenin denetlenmesine ilişkin şiddetli uyumsuzluklar biçimini aldığı banliyolarda (Gottliener ve Neiman, 1981). Mekân kuramı tartışmasında yapısalcı tavır, sosyo-mekânsal karşı karşıya gelişin tall statüsünün güçlendirilmesine hizmet etmiştir. Bu ise, Lefebvre'nin yaklaşımına gidimli (discursive) bir yaklaşımla tarihselci ve organizmcil etiketi yapıştırılmasıyla ve bu tür eylemlerin kuramsal öneminin, bunları, sınıf mücadelesinin tüketim alanında yerine geçen bir biçimi olarak tanımlayarak vurgulanmasıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak, Harvey'nin gözlemiş olduğu gibi, bu tür karşı karşıya gelişler (confrontations) kapitalist üretim tarzının özünü oluşturan taşınmaz mülkiyeti (real property) ilişkilerini sorgulamaktadır; ve de kapitalizm, bunların üstesinden gelebileceğe benzemiyor. Şimdiye kadar, devlet müdahaleleri ve güç uygulamaları, mekânı kullananların potansiyel eğilimini; birbirlerinden izole edilmiş ve çeşitli zamanlarda tekrarlanan olgular durumuna gelme eğilimini denetlemiştir. Marksist kentsel düşünce, doğrusu, bu çok farklı ayrılık ve çatışma alanlarını, kapitalizmin mülkiyet ilişkilerinin ve mekânsal değişim değerlerinin

kullanım değerleri üzerindeki başatlığını yeniden üreten bir sistemin belirlediğini kavrayamamıştır. Sosyo-mekânsal praksisin dönüştürücü rolünün daha net biçimde anlaşılabilmesi, Marksist düşüncenin yeniden yönlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Yani Lefebvre'nin kafasındaki tasarı. Şu anda, ekonomi politiğin kategorileriyle aşırı derecede yöküldüğüümüzden, yukarıda sözünü ettiğimiz girişimi gerçekleştirebilmek için, sosyo-mekânsal kurtuluşun dilini gözden geçirmemiz gerekiyor. (Bkz: Gottdiener, yakında çıkıyor). Yeni bir dil haznesinin yokluğunda, mekânsal pratik, sanki kolektif davranışın bir rastantısıymış gibi algılanmaktadır. Eğer kentsel çevre geto caddelerinde başlayıp bütün kente yayılıyorsa, hem ütopyacı hem de staretejik mücadeleyi, kendi yaşam çevrelerimizdeki orta sınıf mahremiyetinin içine sokmanın günahı bize aittir.

KAYNAKÇA

- ALTHUSSER, L (1970) *For Marx*. New York: Vintage.
- BERUBE, M. and M. GITTEL (1969) *Confrontation at Ocean Hill Brownsville*. New York: Praeger.
- BOYTE, H. (1979) "A democratic awakening." *Social Policy* (September/ October): 8-15.
- CASTELLS, M. (1983) "Crisis, Planning and the Quality of Life." *Environment and Planning D* 1.
- (1980) *The Economic Crisis and American Society*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.
- (1978) *City Class and Power*. New York: St. Martin's
- (1977) *The Urban Question*. Cambridge, MA: MIT Press.
- (1975) *Advanced Capitalism, Collective Consumption, and Urban Contradictions in Modern Capitalism* Lexington, MA: D.C. Heath.
- (1968) "Y-a-t'il une Sociologie urbaine? Sociologie du Travail 1: 72-90.
- COX, K. (1981), "Capitalism and Conflict Around the Communal Living Space," pp. 431-456 in M. Dear and A. Scott (eds.) *Urbanization and Urban Planning in Capitalist Society*. New York: Methuen.
- DAVIES, J. (1966) *Neighborhood Groups and Urban Renewal* New York: Columbia Univ. Press.
- DEBORD, G (1961) A tape recording of a talk delivered May 17, 1961, reprinted in Ken Knabb, 1981 *Situationist International Anthology*. Berkeley, CA: Bureau of Public Services.
- DRIER, P. "The tenants movement in the U.S.: structural constraints and strategic options," in W. Tabb and L. Sawers (eds). *New Directions in Urban Political Economy*. New York: Oxford Univ. Press.
- DUNLEAVY, P. (1980) *Urban Political Analysis*. London: Macmillan.
- FAINSTEIN, N. and S. FAINSTEIN (1974) *Urban Political Movements*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- FEAGIN, J. (1983) *The Urban Real Estate Game* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- FISCHER, C. (1976) *The Urban Experience*. New York: Harcourt. Brace, Jovanovich.
- GIDDENS, A. (1973) *The Class Structure of the Advanced Societies*. New York: Harper& Row.
- GOODMAN, R. (1971) *After the Planners*. New York: Simon and Schuster.
- GOTTDIENER, M. *The Social Production of Space*. Austin: Univ. of Texas Press.
- and M. NEIMAN (1981) "Characteristics of support for local growth control." *Urban Affairs Q.* 17. 1: 55-73.
- HARVEY, D. (1976) "Labor, capital and class struggle around the built environment in advanced capitalist societies." *Political Society* 6,3: 265,296.
- (1981) "The urban process under capitalism: a framework for analysis", pp. 91-122, in: M. Dear and A. Scott (eds), *Urbanization and Urban Planning in Capitalist Societies*, New York; Methuen.
- HIRST, P. (1979) *On Law and Ideology*. NJ: Humanities Press.
- KOTLER, M. (1979) "A public policy for neighborhood and community organizations." *Social Policy* (September/October): 37-43.
- LEFEBVRE, H. (1974) *La Production de L' Espace*. Paris: Editions Anthropos.
- (1973) *La Survie du Capitalisme*. Paris: Editions Anthropos.
- (1972) *La Pensée Marxiste et La Vie*. Paris: Castorman.
- (1970) *La Revolution Urbaine*. Paris: Gallimard.
- LIPSKY, M. (1970) *Protest in City Politics Rent Strikes Housing and the Power of the Poor*. Chicago: Rand Mc Nally.
- MARTINDALE, D. (1962) *Introduction to Max Weber's The City*. New York: Collier Books.
- MARTINS, M. (1982) "The theory of social space in the work of Henri Lefebvre," in R. Forrest et al. (eds.) *Urban Political Economy and Social Theory*. Hampshire, England: Gower.
- MINGIONE, E. (1980) *Social Conflict and the City*. New York: St. Martin's.
- PICKVANCE, C. G. (1977a) *Urban Sociology*. New York: St. Martin's.
- (1977b) "From social base to social force," in J. Harloe (ed.) *Captive Cities*. New York: John Wiley.
- ROSSI, P. and R. DENTLER (1961) *The Politics of Urban Renewal*. New York: Holmes and Meier.
- SOJA, E. (1980) "The sociospatial dialectic." *Annals of the Association of American Geographers* 70, 2: 207-225.
- SUTTLES, G. (1973) *The Social Construction of Community*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- THERET, B. (1982) "Collective means of consumption, capital accumulation, and the urban question." *Int. J. of Urban and Regional Research* 6. 3. 345-371.
- WEISSMAN, H. (ed.) (1969) *Community Development in the Mobilization for Youth Experience*. New York: Association Press.